

Ступак Оксана,
кандидат педагогічних наук,
докторантка кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ІНСТИТУТАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний розвиток громадянського суспільства безпосередньо пов'язаний з ефективною діяльністю інститутів громадянського суспільства. Водночас їхня діяльність привертала більше уваги з боку політологів, філософів, дослідників державного управління, аніж педагогів. Аналіз діяльності таких інститутів продемонстрував їхнє підвищення темпів розвитку та різноманітність впроваджених інструментів і технологій в роботі з молоддю. Отже, вбачаючи актуальність під час дослідження сучасних тенденцій розвитку українського громадянського суспільства у виділенні ключової ролі низки інститутів громадянського суспільства, що мають безпосередній вплив на молодь, проведенні теоретичного аналізу та змістовно-компонентного представлення системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Метою дослідження є обґрунтування та виділення компонентного складу системи формування соціальної активності молоді. Виділення компонентного складу ґрунтувалось на теоретичному доробку фахівців у сфері соціальної роботи, а також особистого досвіду автора в громадському секторі та в роботі з молоддю. Серед інститутів громадянського суспільства, що здійснюють вплив на формування та розвиток соціальної активності молоді виділені: громадські організації, молодіжні центри, молодіжні ради, благодійні фонди. Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дав можливість визначити систему формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства як цілісний процес, що включає в собі сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів, зокрема, мету, об'єкт та суб'єкт, зміст, напрями, форми і методи роботи з молоддю в інститутах громадянського суспільства. Досліджувана система представлена п'ятьма обґрунтованими структурними компонентами: цільовий (мета, завдання, принципи, результат), суб'єктно-об'єктний (суб'єкт і об'єкт дослідження), змістовний (напрями, зміст діяльності інститутів громадянського суспільства), процесуально-діяльнісний (форми і методів роботи з молоддю), середовищний (умови формування соціальної активності молоді).

Ключові слова: соціальна активність, молодь, система, інститути громадянського суспільства.

Вступ

Сучасний розвиток громадянського суспільства безпосередньо пов'язаний з ефективною діяльністю інститутів громадянського суспільства, що в своїй роботі передбачають низку функціональних змістовних компонентів, спрямованих на задоволення і захист прав та інтересів громадян. При цьому роль інститутів громадянського суспільства в розвитку суспільства привертала в більшості увагу з боку політологів, філософів, дослідників державного управління. Водночас вплив інститутів громадянського суспільства на розвиток соціальної активності молоді не був предметом педагогічних наукових розвідок. Аналізуючи діяльність названих інститутів був виявлений динамічний темп розвитку таких організацій в Україні як: молодіжні центри, молодіжні ради, а також підвищений рівень результативної функціональності громадських організацій та благодійних фондів. Отже, вбачаючи актуальність в сучасних тенденціях розвитку українського громадянського суспільства та ролі таких інститутів громадянського суспільства виникла потреба в теоретичному аналізі та змістовно-компонентному представленні системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Молода людина як учасник соціальних процесів проходить стадію активної соціалізації, засвоює освітні, професійні, культурні та інші соціальні функції. У цьому руслі, формування соціальної активності молоді сприяє становленню світогляду як системи знань і переконань, власної позиції, взаємодії з навколишнім світом. При цьому процес соціальної діяльності характеризується інтенсивністю, якістю, новизною, креативністю, успіхом, змістовим наповненням і може відбуватися за певних умов і в певних ситуаціях.

Систематизація теоретичних наукових підходів до вивчення поняття «соціальна активність» дала змогу виокремити певні позиції вчених, що фокусуються на різних аспектах, проте не виключають один одного:

– із позиції особистісної змістовності соціальну активність розглядають як динамічну характеристику особистості, що реалізується в системі ціннісних орієнтацій людини з урахування виконання певних соціальних ролей в суспільстві (Т. Мальковська, В. Хайкін, В. Косовець, М. Кожемякін, О. Бахаревська та інші).

– із позиції орієнтації на середовище, що визначає соціальну активність як зв'язок особистості з навколишнім оточенням, який визначає напрямок та

зміст, обумовлений результативністю (С. Груніна, І. Крупнов, М. Клімкіна, І. Ларіонова, Н. Морова, Н. Норкевич, Г. Сухобська та інші);

– із позиції способу діяльності соціальну активність характеризують як цілеспрямовану дію людини на здійснення соціальних змін (О. Безпалько, Д. Фельдштейн, К. Ямкова та інші).

Наведені сутнісні характеристики поняття «соціальна активність» звичайно не вичерпують всіх аспектів термінологічних засад, проте виступають певними орієнтирами, що в руслі дослідження проблеми формування соціальної активності молоді дозволили визначити соціальну активність як *інтегровану особистісну діяльність людини щодо ініціювання та реалізації суспільно-корисної функції в соціально-му середовищі з урахуванням вимог суспільства та особистісних ціннісних орієнтацій*.

Водночас, якісний аналіз досліджуваної проблеми показав необхідність подальшого вивчення даної проблеми в контексті розробки системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Мета та завдання дослідження

Метою дослідження є обґрунтування та виділення компонентного складу системи формування соціальної активності молоді.

Завдання дослідження: виділити низку компонентів в системі формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства; навести характеристику кожного з компонентів, спираючись на провідні теоретичні розвідки.

Матеріали та методи дослідження

Система формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства передбачає використання інноваційних форм і методів роботи з молоддю в інститутах громадянського суспільства, з урахуванням їхніх напрямів, пріоритетів діяльності, умов ефективної взаємодії, що ґрунтується на етапах, принципах, ресурсах на шляху формування соціальної активності молоді.

Виділення компонентного складу моделі ґрунтувалась на теоретичному доробку фахівців в сфері соціальної роботи, а також особистого досвіду автора в громадському секторі та в роботі з молоддю. Серед доробку провідних науковців були використані надбання побудови системи Л. Романовської (система соціально-педагогічної підтримки дитячих громадських об'єднань), Н. Отрошенко (система соціально-профорієнтаційної діяльності соціального педагога в школі), М. Доннік (система соціалізації вихованців соціального гуртожитку), В. Прошкін (система інтеграції науково-дослідної та навчальної роботи в університетській підготовці майбутніх вчителів), О. Караман (система соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України), О. Лісовець (система формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників) тощо. Аналіз компонентного складу наведених систем показав схожість певних структурних елементів, що визначають провідні ознаки системи в соціально-педагогічних дослідженнях. Водночас, особливості діяльності досліджуваних інститутів грома-

дянського суспільства та характерні ознаки соціальної активності молоді визначили ключове змістовне наповнення компонентного складу системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Можна виділити декілька підходів до формулювання та розкриття окремих теоретичних аспектів системи в педагогічних дослідженнях, зокрема в працях таких учених, як: В. Безпалько, В. Волкова, В. Докучаєва, В. Загвязинський, В. Каширін, О. Караман, Н. Кузьміна, О. Лісовець, Л. Петришин, Л. Романовська, В. Сластенін, О. Троїцька, С. Харченко та ін.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дав можливість визначити *систему формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства як цілісний процес, що включає в собі сукупність взаємопов'язаних та взаємобумовлених компонентів, зокрема, мету, об'єкт та суб'єкт, зміст, напрями, форми і методи роботи з молоддю в інститутах громадянського суспільства*.

Під час дослідження була обрана низка суб'єктів, зокрема тих інститутів громадянського суспільства, що, на нашу думку, мають ключове значення в процесі формування соціальної. Стисло представимо дані об'єднання відповідно до нормативно-законодавчих документів (Закон України «Про громадські організації», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Типове положення про молодіжний центр тощо):

– *громадські організації* – це об'єднання громадян, створене з метою здійснення своїх прав і свобод, задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, удосконалення законодавства, забезпечення урахування інтересів усіх суспільних груп органами державної влади та органами місцевого самоврядування через свою діяльність, а також впливу на вироблення і здійснення політики держави (Закон України «Про громадські організації»);

– *благодійні фонди* – юридичні особи, створені з метою надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах (освіта; охорона здоров'я; екологія; охорона довкілля та захист тварин; запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; опіка і піклування, законне представництво та правова допомога; соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності; культура та мистецтво, охорона культурної спадщини; наука і наукові дослідження; спорт і фізична культура; права людини і громадянина та основоположні свободи; розвиток територіальних громад; розвиток міжнародної співпраці України; стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України; сприяння здійсненню державних,

регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні; сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану (Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»).

– *молодіжний центр* – це установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді та метою своєї діяльності визначає сприяння соціалізації та самореалізації молоді; інтелектуальному, моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу; національно-патріотичному вихованню молоді; популяризації здорового способу життя молоді; працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву; забезпеченню громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства; підвищенню рівня мобільності молоді («Типове положення про молодіжний центр»).

– *молодіжна рада* – це консультативно-дорадчий орган регіонального, місцевого рівня, основними завданнями якого є сприяння участі молоді у процесі розроблення, видання актів місцевої держадміністрації з питань реалізації державної політики у молодіжній сфері; залученню молоді до вирішення питань соціально-економічного, політичного та культурного життя; співпраці місцевої держадміністрації, обласної ради з громадськими об'єднаннями та їх відокремленими підрозділами, органами студентського та інших об'єднаннями.

Оскільки ключовим об'єктом, на який спрямоване наше дослідження формування соціальної активності в інститутах громадянського суспільства є саме молодь, то логічним вбачаємо навести статистичну та моніторингову оцінку цієї вікової категорії. Відповідно до даних Державної служби статистик України станом на 1 січня 2018 року в Україні чисельність населення становить 41 922 380 людей, з яких близько 30% становить молодь віком від 14 до 35 років. Тобто майже третина населення має потенційні можливості до активізації громадянської свідомої позиції засобами участі в інститутах громадянського суспільства, зокрема громадянських і політичних організаціях, неформальних і молодіжних центрах.

За даними соціологічного опитування «Молодь України – 2018», основними пріоритетами в житті більшості молоді у 2018 році, як і у 2017 році, є сімейне щастя – 59,6% та 63,6% відповідно, а також важливим залишається для молоді їх здоров'я – 53,0% у 2018 році та 53,3% у 2017 році. Порівняно з минулим роком «багатство» стало менш важливим для української молоді 23,5% у 2018 році проти 28,1% у 2017 році. Натомість, у 2018 році молодь приділила увагу інструменту досягнення багатства – професіоналізму: стати кваліфікованим працівником (19,4%) проти 14,2% у 2017 році. Потреба бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках (28,2%) та потреба у багатстві (23,5%) завершують ТОП-5 життєвих пріоритетів молоді (Молодь України, 2018: 5).

Цікавим фактом дослідження є те, що 8,9% молоді (у 2017 р. – 9,3%) постійно стежать за політич-

ним життям в Україні і кожна 5-та молода людина відслідковує головні події в політичному житті країни. Водночас, третина молоді вказує про відсутність інтересу до політичних процесів в державі (29,5%). Із віку збільшується частка молоді, яка постійно стежить за політичним життям в країні та зменшується частка тих, які взагалі не цікавляться політикою. І хоча політична активність молоді за даними результату державного опитування збільшується, у порівнянні з минулими роками тенденція йде до зменшення, що підсилює вагомість нашого дослідження (Молодь України, 2018: 10).

Інше дослідження підтверджує гостру соціально-педагогічну проблему формування соціальної активності молоді та потребу в пошуку шляхів її вирішення, в тому числі через залучення інститутів громадянського суспільства. Так, соціологічне дослідження В. Плотнікова показало, що переважна більшість молодих людей висловила недовіру до виконавчої та законодавчої влади України, довіряють Президентові 18,6 % з числа опитаних, урядові – 13,7 %, Верховній Раді – 11,6 %, підірвана довіра до правоохоронних органів. Правовий нігілізм, відзначений у більшості молоді, не тільки вказує на нездатність окремих органів державної влади України забезпечити дотримання прав, свобод і обов'язків молодих громадян, але і викриває міф про демократизацію українського суспільства. Молоді люди аж ніяк не вважають себе вільними і захищеними від безправ'я, сваволі корумпованих чиновників, розгулу злочинності. Вони не чекають захисту не від громадських організацій, тим більше політичних партій, не від господарських керівників. Так, профспілкам довіряють 19,3 %, лідерам політичних партій – 11,1 %, керівникам підприємств – 16,8 %. Розчарувавшись у діяльності багатьох владних структур, більшість молоді індиферентно ставиться до будь-яких форм соціально-політичної діяльності: 2,9 % молодих людей зараховують себе до якої-небудь партії і 7,9% входять у молодіжні об'єднання і рухи. Незадовільне матеріальне становище і криза влади в Україні ще не повною мірою осмислені молодим поколінням, не відбулися в консолідації групових інтересів і не завершилися формуванням ідеології молодіжного покоління в цілому (Плотніков, 2004: 84-85).

Відповідно до Європейської Хартії участі молоді в громадському житті неурядовий сектор визначається як динамічний та дієвий елемент кожного демократичного суспільства. Водночас, участь молоді в демократичному житті країни, регіону або міста не зводиться лише до процесу до голосування, тому роль неурядових організацій і політичних партій сприяє на постійній основі залученню громадян до процесу ухвалення рішень та практичній діяльності. Отже, вкрай важливим стає заохочення та підтримка участі молоді в суспільному житті своїх громад (Європейська хартія, 2003).

Виокремлення чітких компонентів соціальної активності молоді стало можливим завдяки теоретичному аналізу сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових педагогічних розвідок. Так, О. Троїцька та К. Аверіна зауважили, що джерелом соціальної акти-

вності є оперативний та діяльнісний компоненти з частковою наявністю інформаційного та результативного. Включення студентів у процес культурно-просвітницької взаємодії в рамках діалогічних стратегій сприяє істотному наповненню їхніх зусиль щодо участі в соціальних заходах, волонтерській роботі. Отже, діалогічна підтримка надає значення самої соціальної активності як способу підвищення суб'єктивності особистості, її товариськості, саморозвитку та соціальної стабільності суспільства (Троїцька, 2017).

Результати дослідження

Представлення системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства передбачає виділення п'яти компонентів: цільового (мета, завдання, принципи, результат), суб'єкт-об'єктного (взаємодія ІГС між собою та з об'єктом), змістового (напрями, зміст), процесуально-діяльнісного (форми, методи, засоби), середовищного (умови, чинники).

Наведемо узагальнюючий аналіз та основоположні засади компонентного складу запропонованої системи.

Цільовий компонент вбачається ключовим при розробці системи, оскільки конкретизує мету, завдання та принципи формування соціальної активності молоді в ІГС. Саме визначення цих компонентів орієнтує всі складові системи та акумулює стратегічне бачення реалізації системи.

Сучасні вітчизняні педагогічні дослідження вказують, що цілі співвідносяться з результатом, утворюючи замкнутий цикл. Повнота збігу мети з результатами слугує надійним критерієм ефективності системи. Мета корегує компонентний склад системи, визначає форми та методи її реалізації. Обґрунтування та постановка мети, трансформація загальної педагогічної мети в конкретну мету, якої необхідно досягти на заданому проміжку педагогічного процесу в конкретних умовах, виступають сутністю ціле покладання (Самохіна, 2016: 323-324).

Один з ключових компонентів, від якого залежить загальний процес формування соціальної активності молоді у зазначеному контексті є *мета системи*, що виступає значущим орієнтиром, відповідно до якого структурується й наповнюється вся система. Розуміючи важливість вищезазначеного та прагнення уникнути невдалого формулювання мети, розглянемо зазначену дефініцію крізь призму філософських та педагогічних підходів.

Отже, *мета* запропонованої системи полягає у *формуванні соціальної активності молоді віком від 18 до 35 років як особистісної інтегрованої якості під час діяльності в інститутах громадянського суспільства (громадських організацій, благодійних фондів, молодіжних центрів та рад)*.

Мета реалізується в комплексі з поставленими завданнями щодо формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства:

– *модернізація роботи інститутів громадянського суспільства компонентом роботи з молоддю*: введення молодіжного компоненту в діяльності ІГС з використанням новітніх методів роботи з молоддю

віком від 18 до 30 років, ураховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості;

– *орієнтація молоді на залученість до діяльності інститутів громадянського суспільства*: широка систематична інформаційна компанія щодо діяльності ІГС з використанням соціальних мереж, ютуб каналів, сайтів новин та інших Інтернет ресурсів, популяризація діяльності ІГС серед молоді;

– *сталий розвиток соціальної активності молоді на різних етапах участі в діяльності інститутів громадянського суспільства*: поетапне залучення молоді до відвідування заходів, спостереження, волонтерської роботи, а потім і прийняття участі в плануванні, реалізації та моніторингу активностей ІГС;

– *розробка стратегій і проектів інститутів громадянського суспільства в молодіжному середовищі*: урахування молодіжного компоненту під час визначення стратегії діяльності ІГС із відображенням проектів спільно з молоддю та для молоді.

На шляху компетентнісного та цілісного опису цільового компоненту системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства вбачається виокремлення низки спеціальних принципів, що обумовлюють ефективність її реалізації:

– *демократичності*: доцільність спрямування системи на визначення цілей, завдань, форм і засобів діяльності ІГС адекватним інтересам, потребам молоді у сучасних умовах;

– *самоорганізації і самореалізації*: створення умов для творчості, прояву активності, реалізації інтересів молоді; навчання засадам планування, управління та контролю в громадській та побутовій діяльності;

– *особливостей та потреб інститутів громадянського суспільства*: урахування специфіки змісту та напрямів діяльності ІГС, потреб громади, регіональних особливостей, що в комплексі здійснюють вплив на виокремлення форм і засобів формування соціальної активності молоді;

– *оптимального поєднання різних форм і видів діяльності*: залучення молоді до різноманітних видів діяльності ІГС (тренінги, круглі столи, флешмоби, акції, конкурси тощо) як в індивідуальних, так і групових формах роботи, при цьому враховуються індивідуальні особливості молодої людини, її вподобання та інтереси;

– *добровільної участі (дозвілєвої діяльності)*: вільне обрання, здійснення, розгалуження дозвілєвої діяльності в ІГС, яка сприяє формуванню соціальної активності, а також вільного вибору діяльності, зміни діяльності, самоцінності діяльності, диференційованості, єдності розвитку, пізнання;

– *гармонізації соціального розвитку*: створення сприятливих умов для набуття різних форм та рівнів соціальності молоді, а також їх узгодження з індивідуальністю протягом життя;

– *крос секторального підходу в діяльності ІГС*: урахування поширення молодіжного середовища на різні сектори та сфери суспільства (освітня, соціально-захисту, екологічна, фізичної культури та спорту тощо).

Важливим елементом цільового компонента системи формування соціальної активності молоді вважаємо представлення результату даного процесу. У контексті нашого дослідження *результатом* виступає сформований достатній рівень соціальної активності молоді, систематична участь молоді в діяльності інститутів громадянського суспільства.

Наступним компонентом системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства визначено – **суб'єкт-об'єктний компонент**, що визначає характеристики суб'єктів (той, хто здійснює процес формування соціальної активності) та об'єктів (той на кого спрямований процес формування соціальної активності) та їхню взаємодію.

Суб'єктами формування соціальної активності молоді виступають інститути громадянського суспільства – громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри і ради.

Об'єктами формування соціальної активності виступають молоді особи віком від 18 до 30 років.

Важливим аспектом даного компоненту виступає об'єкт – молодь, що є поєднуючою ланкою між всіма досліджуваними інститутами громадянського суспільства (суб'єктами). Саме акцент роботи з молоддю в кожному ІГС, вироблення спільних механізмів залучення молоді до громадської діяльності, інноваційних форм роботи з молоддю сприяє посиленню можливостей на шляху формування соціальної активності молоді. Водночас ключовим елементом ефективності даного компонента виступає взаємозв'язок та співпраця між інститутами громадянського суспільства (громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри і ради) на шляху досягнення мети даної системи. Ми вбачаємо, що дієва співпраця між об'єднаннями стає надійним фундаментом для самореалізації молоді, участі в декількох різних ІГС, участі в спільних проєктах ІГС. Так, молодь, що є членами молодіжних рад також може бути членами громадських організацій, волонтерами благодійних фондів та молодіжних центрів. Молодіжне середовище об'єднує досліджувані інститути в напрямку роботи з молоддю і цей факт має бути врахований під час вибору змісту, форм і засобів діяльності ІГС.

Аналіз науково-педагогічної літератури щодо дослідження соціальної активності молоді дав нам можливість виділити основні складники *соціально-педагогічного портрету* молодої людини як узагальнені характеристики особистості, що впливають на процес планування та організації процесу формування соціальної активності молоді. До них належать: соціально-демографічна та психолого-педагогічна характеристика.

До *соціально-демографічних характеристик* молодої людини належать вік, стать, національність, освітній рівень, сімейний стан та сфера діяльності.

Психолого-педагогічна характеристика молоді складається з вікових особливостей, пріоритетів та цінностей молоді.

Значення молодого віку в житті людини і завдання розвитку визначаються по-різному, наймовірніше, це пов'язано з великим розкидом кордонів віку і

домінуючим значенням соціальної ситуації розвитку. У найбільш загальному вигляді, можна виділити наступні завдання розвитку для даного віку:

- досягнення особистісної зрілості, заснованої на емансипації від батьків і структуруванні смислових систем;

- вибір шлюбного партнера, побудова близьких відносин і створення сім'ї;

- початок побудови кар'єри, що включає в себе постановку професійної мети, вибір наставника і власне початок професійної діяльності;

- прийняття громадянської відповідальності, засноване на поведінці, що базується на совісті і свідомому виборі.

Провідною діяльністю є або професійне навчання, або набуття трудового досвіду, або те й інше разом. Завдяки цьому молоді люди освоюють норми відносин між людьми (ділових, особистих тощо), а також професійно-трудова уміння. Цей вік характеризується як “стійко концептуальна соціалізація, коли виробляються стійкі властивості особистості”, стабілізуються всі психічні процеси, людина набуває стійкий характер.

У молодому віці людина найбільше здатна до творчої діяльності, формування евристичних гіпотез, максимальної працездатності, тому прогрес в різних областях наукового знання багато в чому пов'язаний з діяльністю молоді. Молодь опановує найбільш складними способами інтелектуальної діяльності в найрізноманітніших і сучасних областях науки і техніки; у трудовій діяльності (інтелектуальної, фізичної); засвоєні знання, навички, вміння не тільки реалізуються, а й отримують свій подальший розвиток і творче вдосконалення (в тому числі в нових областях в області менеджменту, маркетингу, екології тощо).

Відзначимо, що соціальний портрет практично ніколи (якщо не йдеться про опис соціального значення діяльності якоїсь визначеної історичної особистості) не відображає індивідуальне, неповторне, його призначення протилежне – відтворити типове, притаманне саме даній людині з погляду її взаємодії з оточуючими. Відтак на соціальному портреті представлений збірний, узагальнений образ, покликаний відтворити те, що є істотним щодо соціального контексту (умов, обставин, ситуації). Тобто в онтологічному сенсі прототип існує (чи існував), однак схожість, що є необхідною характеристикою звичайного портрета заміщується в портреті соціальному типовістю (Мартинюк, 2011: 223-224).

Наступним не менш важливим компонентом системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства є **змістовий компонент**, що передбачає *напрями, зміст діяльності інститутів громадянського суспільства на шляху формування соціальної активності молоді*. Відповідно встановленої мети передбачається розробка напрямів та змісту діяльності ІГС у роботі з молоддю і зумовлюється стратегіями і тактиками молодіжної політики на регіональному та національному рівнях.

При визначенні даного компонента доречною вбачається думка Н. Самохіної, що зміст як інваріативна складова системи відображає потреби суспільства

й запити особистості у сфері освіти, виховання, соціальному середовищі, демонструє можливі механізми й інструменти реалізації соціального замовлення держави в цій галузі. У зв'язку з цим сутність змістовного компонента конкретизується змістом, вкладеним у спільну мету і завдання. Зміст системи коригують об'єктивні та суб'єктивні чинники: потреби суспільства, науково-технічний прогрес, методологічна позиція вчених тощо (Самохіна, 2016: 326).

Змістовий компонент системи відображає основні напрямки діяльності ІГС щодо формування соціальної активності молоді та включає наступні блоки:

- *інформаційно-аналітичний*: збір та обробка інформації про стан, тенденції, цінності, орієнтири, проблеми в молодіжному середовищі, інформування молоді про діяльність ІГС; виявлення та врахування існуючих умов та чинників, соціально-психологічних особливостей, цінностей та потреб молоді;

- *просвітницько-когнітивний*: формування основних уявлень молоді про структуру, змістовність, напрямки, проекти ІГС, а також моделі участі молоді; мотивація залучення до діяльності ІГС; засвоєння знань про планування, організацію діяльності ІГС, досвіду участі в громадській діяльності;

- *діяльнісно-результативний*: виокремлення, організація та змістовне наповнення молодіжного компонента в ІГС; підготовка кадрового складу ІГС до роботи з молоддю, що включає як фахову підготовку в умовах вищої освіти так і неформальну освіту з підвищення кваліфікації; набуття досвіду громадської, проектної, політичної, волонтерської діяльності в роботі ІГС.

Важливою особливістю під час розробки цього компонента виступає відповідність змісту системи безпосередньо до компонентної структури соціальної активності молоді (мотиваційно-ціннісний, змістовно-когнітивний, соціально-діяльнісний, рефлексивно-оціночний компоненти).

Розробка **процесуально-діялісного компонента** системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства відбувалась з урахуванням особливостей діяльності інститутів громадянського суспільства, їх форм, методів і засобів роботи з молоддю. Аналіз роботи ІГС демонструє різноплановість стратегій, напрямів, пріоритетів кожної громадської організації, цінностей та системи організації благодійних фондів, змістовністю та умовами молодіжних центрів, регіональними особливостями та пріоритетами молодіжних рад. Також провідним фактором є кількість молоді в об'єднаннях, їхніми віковими пріоритетами, а також чисельністю молоді в громадах, де здійснює свою діяльність певна ІГС.

Досить складним фактором при розробці цього критерію виявилось відсутність єдиної мети та цілей ІГС, законодавчо врегульованих шаблонних методів та способів роботи з молоддю. З одного цей факт розширює варіативність змісту діяльності громадських об'єднань в молодіжному середовищі, але з іншого, в контексті дослідження процесу формування соціальної активності молоді в ІГС, не підпорядкованість

жодним державним структурним підрозділам ускладнює можливість широкого запровадження розробленої системи, маючи рекомендований характер. Водночас, цей факт, у своєму дослідженні ми використовуємо як пріоритет та актуальність роботи з певними інститутами громадянського суспільства в напрямку молодіжної активності. Тому в контексті даного процесуально-діялісного компонента виникла потреба розробки **технології формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства**.

Мета запропонованої технології є запровадження форм і методів роботи з молоддю в діяльність інститутів громадянського суспільства (громадські організації, благодійні фонди, молодіжні ради і центри) з метою формування соціальної активності молоді.

Реалізація названої мети конкретизується в наступних завданнях:

- створення сприятливих умов для мотивації молоді сталого, систематичної участі в діяльності ІГС;

- забезпечення оволодіння молодими людьми системою знань та досвіду діяльності ІГС;

- формування свідомої громадсько-політичної компетентності молоді.

Переходячи до характеристики основ конструювання **середовищного компонента** системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, наголосимо, що воно передбачає створення спеціального середовища на місцевому, регіональному та національному рівнях. Урахування трирівневої структури вбачається досить правомірним для забезпечення комплексного, систематичного підходу формування соціальної активності молоді в ІГС, проте саме місцевий та регіональний рівні вважаються найбільш дієвими поетапними складовими. Досвід громадської діяльності показав результативність дій громадських об'єднань у випадку, коли локальні організації об'єднують громаду, в тому числі молоді, навколо певної проблеми та спільними зусиллями досягають впевнених результатів. А вже наступним кроком раціонально вбачається об'єднання таких місцевих організацій в регіонах для адвокатування напрацьованих та перевічених механізмів застосування громадської активності на вирішення проблем та розбудови громадянського суспільства в країні в цілому.

Створення сприятливого середовища для формування соціальної активності молоді в ІГС є основним завданням виділеного середовищного компонента. Логіка цього компонента становить та зумовлює виділення певних соціально-педагогічних умов з урахуванням особливостей діяльності інститутів громадянського суспільства (громадських організацій, молодіжних центрів, молодіжних рад, благодійних фондів) та сфер актуалізації соціальної активності (проектна, громадсько-політична, волонтерсько-благодійна діяльності і молодіжна політика).

Обговорення результатів

Порівняльний аналіз моделей і систем формування соціальної активності молоді, показав недостатній рівень розробленості даної проблеми та відсутність врахування можливостей та особливостей інсти-

тутів громадянського суспільства. Так, Н. Клімкіна розробляючи теоретичну модель роботи з підлітками із неповних сімей, дійшла до висновку, що рівень їх соціальної активності істотно підвищиться шляхом синтезу таких педагогічних умов як: оптимального використання виховних можливостей навчального процесу; використання інноваційних педагогічних технологій; удосконалення змісту позаурочної виховної роботи; гуманізації міжособистісних взаємин між учасниками навчально-виховного процесу та єдність вимог у вихованні; належній профорієнтаційній роботі з учнями в умовах школи і позаурочної діяльності; забезпеченні взаємозв'язку цілеспрямованого виховання із самовихованням (Клімкіна, 2009: 163).

При цьому системний підхід в нашому дослідженні виступає фундаментом процесу формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства та дозволяє сконструювати модель системи, виявити структурні компоненти, внутрішні зв'язки та умови реалізації.

У руслі нашого дослідження, спираючись на провідні вітчизняні та закордонні наукові розвідки, необхідним було розробка авторської системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, зокрема: громадських організацій, молодіжних центрах, молодіжних радах, благодійних фондах.

Характеристика визначених компонентів у контексті теоретико-методологічного аспекту досліджуваної проблеми дозволяє розкрити їхнє змістовне наповнення:

Цільовий компонент обумовлений мету (формування соціальної активності молоді віком від 18 до 30 років як особистісної інтегрованої якості під час діяльності в інститутах громадянського суспільства (громадських організацій, благодійних фондів, молодіжних центрів та рад), завдання (модернізація роботи ІГС компонентом роботи з молоддю; орієнтація молоді на залученість до діяльності ІГС; сталий розвиток соціальної активності молоді на різних етапах участі в діяльності ІГС; розробка стратегій і проектів ІГС в молодіжному середовищі), принципи (демократичності; самоорганізації і самореалізації; особливостей та потреб інститутів громадянського суспільства; оптимального поєднання різних форм і видів діяльності; добровільної участі; гармонізації соціального розвитку; крос секторального підходу в діяльності ІГС), результат (сформований достатній рівень соціальної активності молоді, систематична участь молоді в діяльності).

Суб'єкт-об'єктний компонент, що визначає характеристики суб'єктів (громадські організації, бла-

годійні фонди, молодіжні центри і ради), об'єктів (молоді особи віком від 18 до 30 років) та їхню взаємодію.

Змістовий компонент передбачає напрями, зміст діяльності інститутів громадянського суспільства на шляху формування соціальної активності молоді: інформаційно-аналітичний, просвітницько-когнітивний, діяльнісно-результативний.

Процесуально-діяльнісний компонент системи представлений з урахуванням особливостей діяльності інститутів громадянського суспільства, їх форм, методів і засобів роботи з молоддю. Розроблена технологія формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства передбачає застосування низки форм, засобів і методів до сфер актуалізації соціальної активності: проектної діяльності (проектна робота, підготовка проектів, конкурси проектів); громадсько-політичної діяльності (форуми, семінари, стажування, навчальні екскурсії, пізнавальні ігри, цикл Колба); волонтерсько-благодійної діяльності (соціальна опіка і захист, соціальний супровід, тематичні дні, ярмарки, благодійні акції); освітньо-наукової діяльності (майстерні, тренінги, семінари, спецкурси в закладах вищої освіти, рольові та ділові ігри, майстер-класи і воркшоупи); молодіжна політика (адвокаційні компанії, круглі столи, зустрічі, дискусійні методи).

Середовищний компонент системи обумовив обґрунтування соціально-педагогічних умов формування соціальної активності молоді: презентація можливостей ІГС для молоді під час реалізації молодіжної діяльності; забезпечення цілеспрямованого формування в молоді необхідних для громадської діяльності знань і навичок; поступове залучення молоді до роботи ІГС в організації молодіжних соціально-значимих проектів; створення конструктивної співпраці між ІГС.

Висновки

Резюмуючи дослідження було встановлено, що система формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства розглядається як цілісний процес, що включає в собі сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів, зокрема, мету, об'єкт та суб'єкт, зміст, напрями, форми і методи роботи з молоддю в інститутах громадянського суспільства. Досліджувана система представлена п'ятьма компонентами: цільовий, суб'єктно-об'єктний, змістовний, процесуально-діяльнісний, середовищний. Перспективою подальшого дослідження вбачається виділення критеріальної бази та впровадження розробленої системи в інститутах громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні (21 травня 2003 р.). URL: http://eucharter.pedagog.org.ua/file/charter/eu_charter_ukr.pdf.
2. Клімкіна Н. Г. Формування соціальної активності підлітків із неповних сімей у навчально-виховному процесі основної школи : дис. ... канд.

пед. наук : 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 212 с.

3. Мартинюк І. Молодь України: штрихи до соціального портрета. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. 3. С. 221-234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2011_3_20

4. Молодь України – 2018. Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний віс-

ник Президента України», 2018. 72 с.

5. Плотніков П. В. Соціально-педагогічні основи соціалізації молоді промислового регіону: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2004. 495 с.

6. Самохіна Н. М. Педагогічна система професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу. *Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні*: монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. С. 305-335.

7. Troitska O., Averina K. Social activeness of young people: dialogical support in the cultural and educational space. *Science and Education*, 2017, 6, 6-11.

REFERENCES

1. Yevropeiska khartiia uchasti molodi v hromadskomu zhytti na mistsevomu i rehionalnomu rivni [The European Charter has been involved in public life at local and regional level]. Retrieved from http://eucharter.pedagog.org.ua/file/charter/eu_charter_uk_r.pdf [in Ukrainian].

2. Klimkina, N. H. (2009). Formuvannia sotsialnoi aktyvnosti pidlitkiv iz nepovnykh simei u navchalno-vykhovnomu protsesi osnovnoi shkoly [Formation of social activity of single-parent adolescents in primary school educational process]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 2009 [in Ukrainian].

3. Martyniuk, I. (2011). Molod Ukrainy: shtrykhy do sotsialnoho portreta [Youth of Ukraine: strokes to so-

cial portraiture]. *Sotsialni vymiry suspilstva – Social Dimensions of Society*, 3, 221-234. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2011_3_20 [in Ukrainian].

4. Molod Ukrainy – 2018. (2018). *Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia [Youth of Ukraine – 2018. Results of a representative sociological survey]*. Kyiv: DP «Redaktsiia informatsiinoho biuletenu «Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy» [in Ukrainian].

5. Plotnikov, P. V. (2004). *Sotsialno-pedahohichni osnovy sotsializatsii molodi promyslovoho rehionu [Socio-pedagogical bases of socialization of youth of the industrial region]*. Donetsk: DonNU [in Ukrainian].

6. Samokhina, N. M. (2016). Pedahohichna systema profesiino-tvorchoi samorealizatsii maibutnikh uchyteliv muzyky v osvitno-vykhovnomu seredovyschi vyshu [Pedagogical system of professional and creative self-realization of future music teachers in the educational environment of the university]. S. Kharchenko (Eds.), *Systemnyi pidkhid u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh v Ukraini – System approach in modern pedagogical research in Ukraine*, (pp. 305-335). Starobilsk: Publishing House of DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

7. Troitska, O. & Averina, K. (2017). Social activeness of young people: dialogical support in the cultural and educational space. *Science and Education*, 6, 6-11 [in English].

Oksana Stupak,

*PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), doctoral student,
Department of Preschool Education and Social Work,
State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University",
19, Batiuka Str., Sloviansk, Ukraine*

CHARACTERISTICS OF COMPONENTS OF SYSTEM FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF YOUTH IN INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY

The modern development of civil society is directly related to the effective activity of civil society institutions. At the same time, their activities have attracted more attention from political scientists, philosophers, government officials, than educators. The analysis of the activities of such institutes showed their increase in the pace of development and the variety of implemented tools and technologies in youth work. Thus, considering the relevance of the current trends in the development of Ukrainian civil society in the identification of the key role of a number of civil society institutions that have a weighty impact on youth, conducting a theoretical analysis and content-based presentation of the system of formation of youth social activity in the institutions of civil society. The purpose of the study is to substantiate and highlight the component composition of the system of formation of youth social activity. The allocation of component composition was based on the theoretical background of specialists in the field of social work, as well as the personal experience of the author in the public sector and in working with young people. The institutes of civil society that influence the formation and development of social activity of youth include the following: public organizations, youth centers, youth councils, charitable foundations. The theoretical analysis of the problem under the research problem provided an opportunity for defining the system of formation of youth social activity in the institutions of civil society as a holistic process, which includes a set of interrelated and interdependent components, in particular, purpose, object and subject, content, directions, forms and methods of working with youth in civil society institutions. The research system is represented five substantiated structural components: target (goal, task, principles, result), subject-object (subject and object of research), substantive (directions, content of activity of civil society institutions), procedural activity (forms and methods of youth work), environmental (conditions of formation of youth social activity).

Keywords: social activity, youth, system, institutions of civil society.

Подано до редакції 10.11.2019